

När Zorn, Engström och Gallén seglade till Estland

I sin serie "Skrifter" har Albert Engström utgett en speciell skrift om Anders Zorn, ur vilken vi har hämtat berättelsen om ovan rubricerade seglats till Estland. Innan berättelsen tar sin början bör nämnas, att Zorn och Engström år 1905 valts till hedersledamöter i Finska konstnärsgillet. För att tacka för utmärkelsen seglade de över till Finland med Zorns kutter Mejt, en av dåtidens mest berömda segelbåtar. Efter vederbörligt firande i Helsingfors beslöt Zorn och Engström att segla vidare till den estniska kusten, nu tillsammans med Axel Gallén, den finske målaren.

Sedan vi besett Borgå och Runebergsminnena där samt gjort en tyst honnör vid Eugen Schaumans grav satte vi kurs på Reval sedan vi gjort en liten tur inåt Finska viken i det vackra lockande vädret.

Den 27 juli på kvällen 1905 slängde vi kroken i jakthamnen — det står i mina anteckningar. Det skulle bli kappsegling utanför Reval och hamnen var överfylld av segelbåtar. Zorns insegling till ankarplatsen vid klubbhuset var ett litet mästerstycke och beundrades högljutt och med handklappningar av de estniska jaktmännen, som välvilligt beredde oss plats sedan en grovhuggare till hamnuppsyningsman på översittaraktigt sätt sökt göra det så krångligt som möjligt för oss. Men han återkallades på sitt eget språk och sitt egna maner till ordningen och den vackra Mejt låg slutligen efter förtjänst. Hon var ädlingen bland båtarna i hamnen, putsad, ren och fin med oklanderliga segel och jag kan försäkra att vi och gästarna icke heller gjorde oss illa. Ty vad snygghet beträffar klickade det betänkligt hos våra vär-

dar. Men vi voro ju i Ryssland och förvånade oss ej.

Det var verkligen belärande att i Zorns sällskap studera den gamla staden med dess åldriga kyrkor, dess Schwarzhäupterhaus, dess pittoreska gränder, gårdar och underliga präng. Det var de svenska minnena som mest tilltalade honom. Men han förde oss också ut till Katharinenthal för att beskåda Peter den stores lilla hus och kasta en blick in i hans sängkammare, där tsaren sovit med sina kvinnor och sina tre adjutanter.

På tre dagar gjorde vi Reval och efter förhållandena ganska grundligt, åto rödkålssoppa och ryska gurkor, drucko stäppgräsvodka till kaviaren men vågade oss ej på champagnen, då Zorn hade bättre ombord. Han hade ovanligt lätt att reda upp de saker han föresatt sig. Jag minns att vi en gång på måfå klättrade upp i ett medeltidshus ända till vinden. Huset var nämligen högst ovanligt och verkade åldrigare än något annat i staden. Vi kommo in i en familj, där endast husmodern kunde litet tyska. Efter några minuter voro vi

bänkade där och husfadern skickades att köpa bier och Rigabalsam, en dryck som vi nu smakade för första gången och med blandade känslor. När vi nedtågade följda av värdfolkets glada avskedsrop och nickningar hade vi tack vare Zorns konversation fått en god inblick i Revalförhållanden och hur man har det i en enkel arbetarfamilj där.

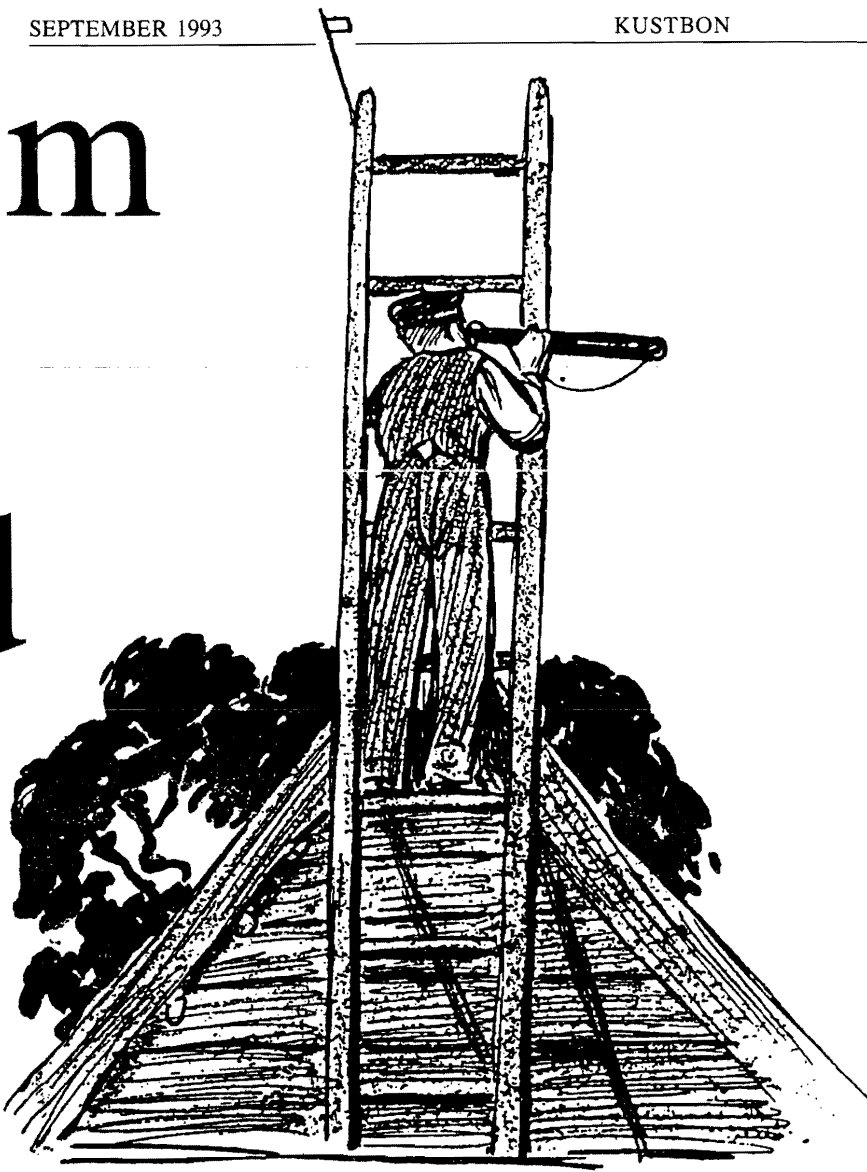
Naturligtvis bestego vi Slottsberget, där Lindanissa, esternas gamla fästning, en gång stod och där dannebrogen föll ned från himmeln. Jag gjorde en teckning av Zorn viftande med dannebrogen. Jag kommer icke riktigt ihåg om han ännu ägde den som dekoration.

Från Reval seglade vi med Odensholm, den lilla svenska ön mittemot Hangö, som mål. Just då det var tid att äta middag, närmade vi oss Baltischport, den lilla staden vars hamn sällan fryser, huvudorten för strömmingsfisket i Finska viken. Gallén föreslog att vi skulle segla in i den lilla hamnen för att få äta i lugn och ro. Sjön gick tämligen hög. Sagt och gjort.

Vi hade icke legat där många minuter

öm

d

PÅ UTKIK

förrän tre sluskigt klädda karlar uppenbarade sig och sade något på estniska. Gallén översatte: »Det är tullen, som vill ombord.»

»Skulle sådana där sluskar få trampa min fina Mejts fina däck!» sade Zorn. »Aldrig i livet! För övrigt har någon tullvaktmästare aldrig varit ombord här. Mejt är inte van vid sådana herrar. Och jag smugglar inte, säg dem det!»

Gallén förkunnade detta för de smutsiga publikanerna, vilka började tala högt och slå ut med armarna. De sågo riktigt farliga ut.

»De säger att de måste gå ombord», sade Gallén.

»Kommer aldrig i fråga. Duka fram middagen!» ropade Zorn till gastarna. Dessa började duka och Zorn tände en ny cigarett. Gallén klättrade i land och närmade sig de ruskiga individerna för att förklara, vem Zorn var och vad Mejt var för en båt. Vi hade ju legat i Reval tre dagar utan att tullen gjort oss den äran.

»Stå inte och resonera med de där utan kom ombord. Jag är hungrig», ropade Zorn.

Gallén kom och de tre drogo sig knorrande upp emot staden, som låg ett gott stycke från hamnen.

»Få se hur det här går. Ester kunna bli ganska otrevliga. Och garnisonen i stan är rysk. Den kan bli ännu otrevligare. För resten äro de ju i sin goda rätt!»

Zorn hade emellertid satt sin envisaste sida till och då var han orubblig.

Vi åto, men både Gallén och jag ansåg att vi borde skynda och hissa på.

»Vi ska dricka kaffe i lugn och ro!» förklarade Zorn.

Vi hade just druckit vårt kaffe. Zorn sade småskrattande att våra farhågor varit något förhastade. Men just då vi hissade segel och för den svaga vinden i lä under land började röra oss mot det smala hamnutloppet, ropade en av gastarna: »Nu kommer di!»

Och mycket riktigt! Långt uppe i land närmade sig en liten trupp soldater med gevär och påskruvade bajonetter i språngmarsch. I samma ögonblick vi rundade piren för att gå till sjöss hunno de ned till hamnkajen, skreko och gestikulerade, vinkade och knöto nävarna

omvartannat. Men utanför piren stod vinden bättre, seglen fylldes och vi sköto allt bättre och bättre fart.

»Underligt att de inte skjuter», sade Gallén. »Här skulle de kunna göra vad som helst med oss. Vi skulle försvinna spårlöst, om de ville. Tur för oss att det var hyggligt folk. Det här får vi inte göra om, Anders», tillade han. »Du glömmer att vi lever i verkligt oroliga tider. Och här i Estland jäser det för tillfället värre än på andra ställen!»

»Inga smutsiga tullsluskar ombord på min fina Mejt!» sade Anders trankilt. »Låt dom gärna skjuta. Jag har bössa ombord och kan sköta den, eller hur, Albert?»

Jo, jag måste ju medge det efter de två prov på hans skjutskicklighet jag sett utanför Grisslehamn.

På eftermiddagen fingo vi Odensholm i sikte.

Vi började studera det ryska sjökorvetet för att lära oss landningsmöjligheterna. Det skymde redan och under långa timmar av stiltje hade vi sett den lilla öns kapell och fyrtorn hägra. Nu kom kvällsbrisen och gav oss litet fart. Det skulle finnas en hamn, men var? Plötsligt gulnade vattnet och vi urskilde tydligt bottenstenar och vaggande tångruskor. Vi beredde oss på en liten grundstötning, då vi upptäckte en fiskarbåt på väg ut till havs. Vi hissade lotsflaggan. Grund syntes överallt omkring oss. Vi försökte gå till havs igen samma väg vi kommit. Då vände fiskarbåten, man svängde armarna och pekade. Vi föllo av, Mejt fick fart och vi trodde oss klara, då fiskarbåten, rodd av kraftiga armar, var alldeles in på oss och en man ropade på svenska: »Fall mera! Det ligger en stor sten framför er.»

Vi föllo förbi ett grund, som annars skulle ha skaffat oss nattarbete, och voro räddade.

Båten lade sig längs Mejt och lotsen steg ombord. Hans gång på vårt däck var stolt som en vikings och med sina nakna fötter gick han säkert som på sitt eget stugugolv.

Det var ingen lätt insegling från den plats vi befunno oss på, då han kom ombord. Det blev lova, falla, lova, falla i oändlighet.

Plötsligt sade lotsen: »Är ni svenskar?»

»Ja.»

»Vi äro av samma stam. Gud välsigne!»

Och han räckte fram handen åt oss. Det var som om vi skulle ha hälsat på någon av våra förfäder tio släktled tillbaka i tiden.

Då vi äntligen lågo i hamn och lotsen gått ombord på sin skötbåt, kände vi redan att vi voro hela öns välkomna gäster. Det var sent, men vi gävo oss ej tid att vänta till följande morgon. Vi rodde i land och efter en liten promenad till det gamla kapellet voro vi snart i byn som låg där halvt sovande i skymningen med grå sävtäckta hus, som verkade medeltid.

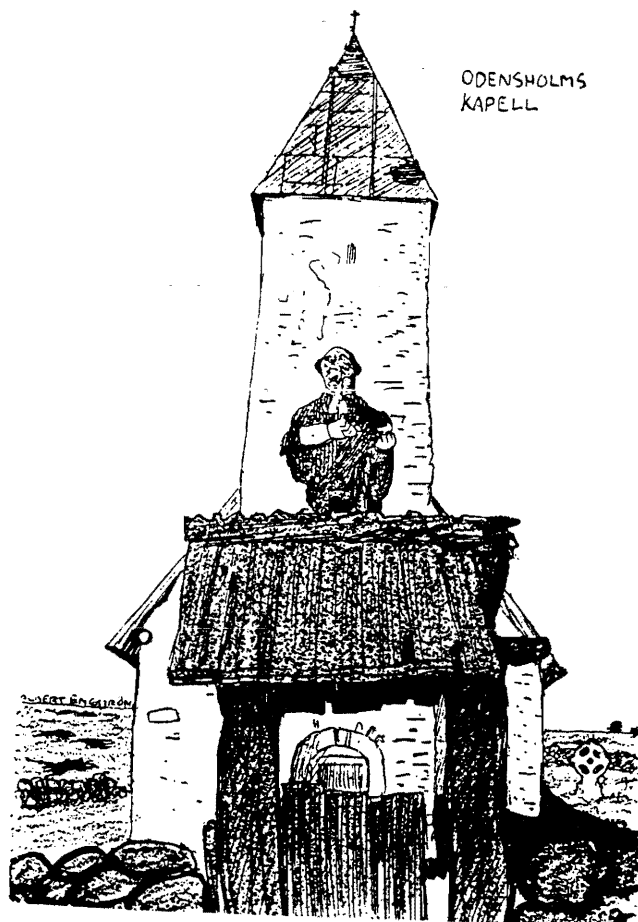
Ur en lådugård kom en kvinna talsande i sälskinnskor, och vi tilltalade henne. Hon svarade på en underlig gammalsvenska, och medan vi pratade, kom folk till. Om några minuter voro vi förstådda, välkomna, och gäster i en stuga som snart fylldes av byns män och kvinnor.

Detta var något för Anders Zorn. Han har många år efteråt sagt, att besöket på Odensholm gripit honom mera än något annat sammanträffande med utomlandssvenskar.

Viingo en skur av frågor om Sverige, och när Zorn som var vår talesman, svarade, stockade sig hans röst av rörelse och hans ögon blevo fuktiga, då vi fingo några glimtar av svenskarnas historia på Odensholm. Sedan många århundraden har ön varit en svensk koloni, men avfolkades av pesten för 600 år sedan. Därpå togs den i besittning av estniska sjöövare, men Gustav II Adolf lät åter befolka ön med svenskar. De nuvarande invånarna ansågo sig ha privilegier från honom eller drottning Kristina och påstodo sig vara skattskyldiga — fyra tunnor salt fisk och fyra tunnor torkad — men visste icke till vem skatten skulle lämnas. En estnisk baron sades ha köpt ön och hade en gång kommit för att förändra de gamla villkoren, men öborna betraktade sig fortfarande som svenskar och underkastade sig ingen förändring. De skulle gå man ur huse med sina sälbössor och skjuta så länge det fanns krut och bly.

»Det är bra! Håll ut!» sade Zorn.

Vi bjödos på kvällsvard. Brunt bröd, smör, flundra, stekt i svinflott, rökt torsk, Odensholms specialitet, rökt flundra, filbunke, hembryggt öl, mjölk — Zorn, Gallén och jag riktigt vältradede oss i njutningar.

Zorn försökte tala dalska med våra värdar och det gick riktigt bra. Han steg i deras aktning och hans båda kamrater fingo även ett stänk av äran. De hade undrat över Zorns och min uniform — segelsällskapets — och ansett oss något dubiösa, ty uniformer gävo dem obehagliga idéassociationer. Vi voro ju i Ryssland och tiderna sågo ut att bli onda. Men Zorn verkade ju inte skatteindrivare eller militär och hans sätt att fråga ut dem om deras förhållanden och tala om gamla tider försäkrade oss om deras hjärtan.

Med oss talade de en noggrant grammatikalisk högsvenska, inlärd ur tidningar och böcker, men sinsemellan använde de gammalsvenska, våra och deras fäders språk, om också på en särskild dialekt.

Mitt i natten rodde vi ombord för att sova. Det hade blivit storm. Skummet rök över jollen och nordan tjöt i vatterna.

»Här borde vi stanna länge», sade Anders. »Är det inte som om vi varit tusen år tillbaka i tiden? Luktade det inte gammal sund hedendom i stugan?»

Zorn höll mycket på hedendom och talade gärna om blot och offerknivar och asakult. Han tyckte att kristendomen hade för litet av manlighet i sig.

— Efter några få timmars sömn gingo vi i land igen för att dra ut kvadratrotten ur Odensholm. Och det blev en fest för oss — kanske mest för Zorn.

Han kände sig förenad med öborna genom något mystiskt blodsbånd. Han beundrade deras stolta hållning och rättframhet. Hos dem fanns ingen släckänsla, sade han, och ändå hade de varit ryssar så länge.

Viingo ur stuga i stuga och Zorn undersökte allt med vetenskaplig noggrannhet. Här var han på sin mammas gata. Husgerådet studerades i varje gård, husens arkitektur, ladugårdarnas resning och inredning, takkonstruktionerna med sina drakhuvuden, taktäckningens anordning. Men framför allt beundrade han folktypen.

Under varje svarttrökt tak voro vi ärade gäster och man bullade upp för oss allt vad husen förmådde vid måltiderna. Vi drucko tremännings det härliga ölet ur trästånkor, där träet insupit ölets själ, så att den nöta kanten kändes stark och god att suga på.

Det blev sent också den kvällen, men varken Zorn eller våra värdar tycktes ha brådska. Kvinnorna deltog mycket litet i samtalet, men desto ivrigare voro männen. Jag tycker mig minnas att kvinnorna icke talade högsvenska. Det var tydligen endast männen som studerade tidningar — rättare tidningen, ty det var Aftonbladet som letat sig väg till den avlägsna ön, fast den nu icke syntes till på något år. Zorns försök att tala dalska med värdinnorna gävo icke det resultat han önskat, men de höllo att se på.

»Såna kvinnor! Nej, men titta på dem! Såna underbara kvinnor!» sade han halvhögt till oss gång på gång. Och de unga voro verkligen beundransvärda. De formligen strålade av hälsa och sundhet, rörde sig med omedvetet fritt behag och rodnade av blyghet då de tilltalades.

När vi kommit ombord, dekreterade Zorn att vi måste segla följande dag, ty vi kunde icke längre ta våra fränders gästfrihet i anspråk. Den var alldeles för storslagen och måste redan ha gjort djupa tomrum i deras förråd.

»Men jag skall köpa rökt torsk av dem i stället», sade Anders. »Den ha de gott om och den måste vi få betala, annars stanna vi i för stor tacksamhetsskuld.»

Vi voro uppe med solen och rodde i land för att bada. Utanför den rad av klippor och grund som äro Odensholms naturliga försvar, rullade Finska viken mörkblå med fräsande toppar, ty det var storm. Men inne på hamnens solbelysta sandstrand klädde vi tre vikingar av oss och vadade ut bland lösryckt tång och glattslipade kalkstenar tills vattnet blev simdjupt. Det badet talade Zorn om många år efteråt. Vi sprungo omkring på stranden som unga vildar och läto solen och blåsten torka oss. Vi sträckte ut oss bland buskarna, dem havsvinden brett ut som gröna mattstumpar. Ännu minns jag hur den starka ljumma vinden svepte som böljande silke omkring våra kroppar. Vi kände tillvarons glädje koncentrerad och knöto musklerna av hälsa och trots.

Det blev svårt att ta avsked av våra goda stamförvanter, men vi ville icke åstadkomma hungersnöd och ölbrist bland dem. Zorn följde en blond jätte in i hans rökstuga och kom tillbaka med en stor säck rökt torsk följd av jätten, som ömsom i stum förvåning stirrade på en sedel och ömsom bröt ut i något som på avstånd lät som protester. Jag är övertygad om att så har aldrig en säck torsk betalats.

Men nu kom avskedets oåterkalleligen sista stund. Samme man, som lottsat oss in i hamnen, erbjöd sin tjänst vid utseglingen och följde med sin eka. Två rev hade vi tagit in, ty vinden var fortfarande mycket hård. Och när vår lots efter välförrättat värv hoppade ned i ekan, var också han ägare av en sedel av för honom fantastisk valör.

Vilken Croesus hade besökt Odensholm? Var det en kung? Alldeles osäkert var det inte!

Efter Zorns död — alltså femton år efteråt — fick jag ett vackert brev från Magnus Brus, lotsen, som läst om dödsfallet i de svenska tidningar, som vi omedelbart efter vår hemkomst prenumererade på åt öboarna. Zorn hade

på ön hunnit bli en nästan legendarisk figur. Men kriget hade gjort Odensholmarna utfattiga. Ön hade till och med bombarderats av tyskarna. Jag lyckades göra en insamling och rädda de fattiga fiskarna. Zorn skulle om han levat gjort det ensam. Ty han var sådan.

— Vi satte kurs söder ut. Vårt närmaste mål var Hapsal, den gamla vackra staden med så många svenska minnen. För hård akterlig vind under sol lade vi snabbt de få milen bakom oss, mötte ryska örlogsmän i sundet mellan Wormsö och fastlandet och stävade på eftermiddagen in i Hapsals grunda hamn, som på sina ställen nätt och jämnt tillät oss komma fram. Skummet rök över hamnarnen. Några sluskigt klädda individer stodo på träkajen och ropade något när vi passerade. I en hast kastade vi kroken och fingo ned seglen. Jag följde en av gastarna i jollen, men i den skvalpiga sjön med små krabba rykande vågor kunde vi icke komma piren närmare än inom hörhåll. En av de smutsiga figurerna som ropat kunde litet tyska. Jag frågade om vi icke lagt oss riktigt. Han svarade med att fråga vad vi voro för landsmän, tydligen obekant med vår svenska flagga. Då han fått klart för sig vilka landsmän vi voro, började han springa inåt land följd av sina kamrater. Om några sekunder voro alla som uppslukade av jorden.

Vi rodde tillbaka till Mejt och berättade.

»Sa du inte att vi kommer i fredliga avsikter?» frågade Zorn. »Där ser du, vad svenska namnet har för en klang i Ryssland. Vi vänta väl en stund, få vi se vad som händer.»

Efter många och långa minuter närmade sig en hel hop människor, anförda av den tysktalande sjåaren och en herre, som icke heller såg vidare förtroendeingivande ut. Denne gjorde tecken åt oss att ro längre inåt land med jollen. När vi kommit inom hörhåll, befanns han tala utmärkt svenska. Han

var av gammal svensk släkt, förklarade han och sådana funnos många här i Hapsal och omnejd. Mejt låg emellertid inte bra till. Det var bäst att han fick komma ombord och hjälpa oss.

Vi måste ro ännu längre inåt land i lä av några prämar, som stodo på grund i det gula vattnet, innan vi kunde ta honom ombord. Han såg högst obehaglig ut. Vi frågade efter hamnmyndigheterna och han skrattade. Han kände till vattnet här mycket bättre än några myndigheter. »Akta er för ryssarna, mina herrar! Lita bara på mig — jag är ju svensk som herrarna.»

Det var intet annat att göra än följa hans anvisningar. Ingen publikan syntes till, ingen uniformerad tjänsteman och dock ser man i Ryssland ofast mer än nog av dylika.

Vi hissade på igen och svensken lottade oss några hundra meter närmare land, där han påstod vara plats just för sådana båtar som vår. Men sjön var lika orolig där och Zorn ansåg oss icke ligga säkra med bara ett ankare, varför vi rodde ut med ett reservdito.

Den välvillige svensken såg ut som en veritabel halvherre och hans krage var mycket smutsig. Han ville visst ej ha något betalt för sina tjänster, men han skulle tvärtom ställa sin tid till vårt förfogande. Han var den som bäst av alla kände till Hapsal och han insinuerade något om alla orientens fröjder i land. Tretusen badgäster befunno sig för tillfället i Hapsal, bland dem ryska änkekejsarinnan. Och sköna damer hade kommit dit från Berlin och Paris och Petersburg.

Vi skulle just äta middag och mannen gjorde ingen min av att vilja beröva oss sitt sällskap. Han tycktes trivas ombord och började till och med göra sig bred.

Naturligtvis bjödo vi honom på middag — enda sättet att bli av med honom, som vi trodde. Men han var som en igel. Slutligen frågade jag honom om jag icke fick säga till om jollen för hans räkning. Vi skulle kläda om oss

för att gå i land. Men han hade inte bråttom. Han ville gärna vänta. För resten skulle vi inte kunna reda oss utan honom. Tullen kunde när som helst komma ombord, men bara en vink av honom – och den skulle drypa av som våta hundar.

Vi klädde oss eleganta för att ta Hapsal i skärskådande. Jag såg en olycksbådande glimt i Zorns ögon och erbjöd mig att ta hand om karlen, men Zorn varnade mig. Den där tycktes vara i stånd till vad som helst. Det vore bäst att vi tre höllo ihop. Gallén rasade.

Äntligen kommo vi i land. Zorn tog ett mycket demonstrativt avsked av mannen, tackade honom för hans hjälpsamhet, tog fram sin plånbok och tryckte en sedel i hans hand. Han stoppade den på sig med likgiltig min, men lämnade oss ej utan följde oss som en skugga under ideligt pratande.

Så småningom kommo vi till badområdet, där det myllrade av människor av de mest olika kvaliteter – och

Men vi hade inte kommit till Hapsal för att leva badortsliv. Vi vände badorten ryggen och gingo uppåt staden. På gatan träffade vi en välvillig man, som också talade svenska och blev intresserad. Han visade oss vägen till ruinerna av den gamla biskopsborgen och kyrkan från 1200-talet. Skaffade oss en hyggelig ciceron och lämnade oss med många hälsningar till det gamla landet. Där bland ruinerna strövade vi till sent på kvällen och Zorn fantiserade som endast han kunde det om gamla tider, då danska och svenska vikingar härjade här. Han hade en förmåga att åskådliggöra, särskilt då det gällde uråldriga tider och primitiva förhållanden. Han älskade att kalla sig fornordisk hedning och försäkrade att ingen religion hade hans sympatier som vår gamla före Ansgarius. »Ansgarius, vet ni vad han var, pojkar? Han var en fransktysk provvryttare i religion. Att dom inte risade blodörn på honom här hemma!»

Vi återvände till badgästvimlet för

och mig. Lymmeln sträckte fram sitt glas för att bli serverad champagne, men vi låtsade ej se gesten. Han beställde en flaska öl och tycktes ej reagera mot vår ogästvänlighet utan fortfor att prata.

Plötsligt skar något som liknade ett dödsskri genom det övriga obeskrivliga larmet. Det tycktes komma från ett närliggande rum, vilket dörr stod öppen. Där inne skymtade en biljard och flera personer, som gestikulerade ivrigt. Skriket fortfor. Gallén och jag störtade dit i tanke att en människa höll på att mördas. Vår otrevlige bordsgranne följde oss.

Där inne brottades två personer i guldsmidda uniformer under biljarden. De vrålade och revo varandra. Det var tydligen en strid på liv och död. Men runtomkring skrattade och skrek man.

»Det är ingenting», sade vår följeslagare. »Det är bara stadens polismästare och general X. De ha druckit för mycket vodka. Ingenting att fästa sig vid. Om en stund äro de goda vänner igen. Låt oss gå tillbaka till vårt bord!»

»Men nu vill jag passa på att säga», invände jag, »att herr Zorn vill vara ensam med oss. Han är icke vid humör att träffa obekanta. För övrigt ska vi gå ögonblickligen.»

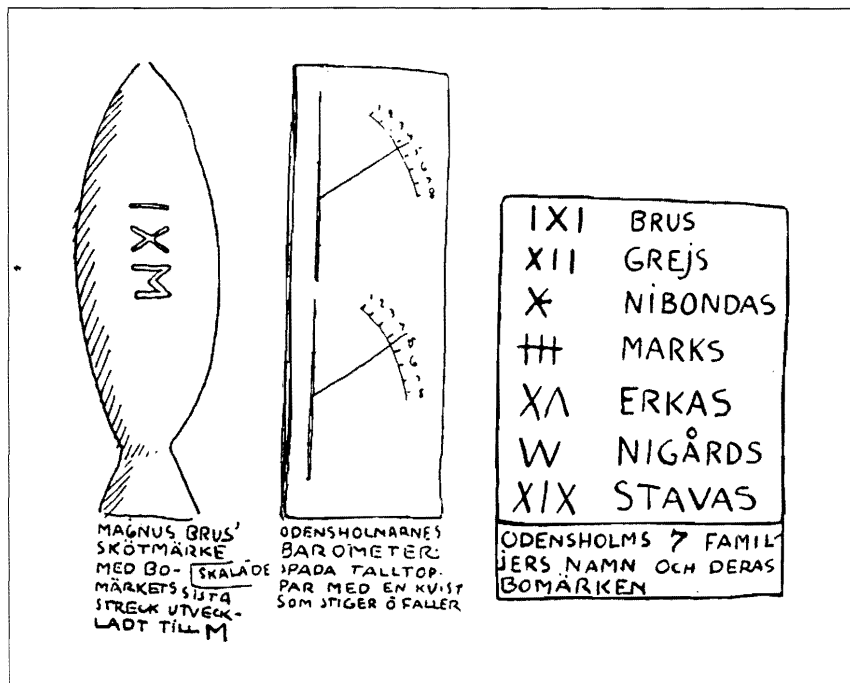
Mannen bugade och försäkrade att han icke skulle störa oss mera, men han såg ut som om han samtidigt gnisslat tänder av återhållen ilska. Vi satte oss hos Zorn och beskrev uppträdet i biljardsalongen.

Då närmade sig vår plågoande ånyo. Han tycktes se sig omkring, som om han vore bevakad, smög sig fram och förbi vårt bord, där han stötte Gallén på axeln och höll fram något i sin halvslutna hand. Det var ett papper och Gallén tog emot det överrumplad av situationen. Han såg på det ett ögonblick och släppte det sedan på golvet. Det hade varit en nidvisa om storfurst Nikolaj Nikolajewitsch.

Vad menade karlen? Var det hans avsikt att göra oss misstänkta genom att meddela någon polisman att vi voro personer som innehade politiska papper? I Ryssland kan allt hända och misstänkas.

Men under tiden hade det blivit underligt mörkt. Luften svartnade och åskan började mullra på avstånd. Inom några ögonblick kom ett störtregn. Vi betalade och gingo, rekvirerade en istvoschik och kommo något så när torra ombord, där gastarna ivrigt väntat på någon signal från oss.

– Dagen därpå regnade det för fulla muggar, ett striit melankoliskt ösregn. Vi höllo oss under däck till fram på eftermiddagen, då Zorn plötsligt fick ett infall att vi skulle gå i land.

kvantiteter! Vår efterhågsne ciceron försvann några ögonblick och kom tillbaka med en fransk kokott av dimensioner som verkade otroliga. Men då blixtrade det ur Zorns åskmoln. Damen dunstade bort trots volymen och Zorn undanbad sig vidare tjänster av vår tilltagsne följeslagare. Vi kunde absolut reda oss på egen hand, försäkrade han. Vi voro vana vid det. Hade han förstätt? Vi ville vara ensamma! Karlen bugade sig servilt, önskade oss »lycka till» och drog sig tillbaka. Men uttrycket i hans ögon var så obehagligt, att Gallén sade: »Den där har vi inte sluppit än, ska ni få se. Det är en riktigt ful fisk, som kan skaffa oss verkligt obehag. Han kan vara spion och vi måste akta oss!»

att supera på någon restaurang. Vi valde den som såg elegantast ut, det vill säga minst ryskt smutsig, fingo ett bord och något lätt att äta. Naturligtvis sade Zorn till om vin, och med vin menade han alltid champagne. Salen var fullproppad av människor av vilka en stor del voro mycket berusade. Stojet, skriket och atmosfären blevo slutligen alldeles orientaliska. Plötsligt märkte vi i trängseln och larmet att vi blivit fyra vid bordet. Mittemot Zorn hade vår otrevlige ledsagare från hamnen slagit sig ned. Vi stirrade på varandra, häpnande över en dylik fräckhet. Smilande frågade han oss om vi gjort några trevliga och sköna bekantskaper. Zorns drag stelnade till och han svarade ej utan skålade demonstrativt med Gallén

»Vi måste ta reda på mera om svenskarna här. Det talas ju svenska överallt flera mil inåt landsbygden. Vi ska träffa svenska bönder! Och vi dinerar i land.»

Beväpnade med regnrockar och sydvästar läto vi ro oss i land, togo reda på stadens förnämligaste hotell och beställde rysk middag. Lyckligtvis sågo vi här ej ett spår av vår förföljare från gårdagen.

På gatan utanför hotellet hade vi observerat en lång fil av landåer, vilkas kuskar sutto orörliga på kuskböckarna i regnet, till synes i stram givakt med piskorna utmed högra sidan. Somliga voro fyrspända. Det var tydligen herrskapsfolk, ryskt herrskap, som lät folk och djur stå ute så där i ovädret.

Zorn frågade den hyggliche frackklädde hovmästaren, som själv serverade oss, om han visste något om svenskar i och omkring Hapsal.

Nej, det visste han inte. Han var från Sydryssland. »Men vi ha för tillfället besök av *baronerna*. De ha hyrt festväningen här bredvid. Möjligen kan de ge besked om svenskar. De ha just slutat sin middag.»

Jag fick förtroendeuppdraget att tala med *baronerna*. Hovmästaren gick in till dem och anmälde ett ögonblick därefter att jag var välkommen. Jag steg på och kom in i en bullrande samling män av olika åldrar. De sutto bänkade omkring ett ofantligt bord, där flaskor av växlande former och färger trängdes med varandra. Jag presenterade mig. Man bad mig sitta ned, sedan jag föreställts för samlingen. Bara namn med klang ur vår historia, Pajkull, Patkull, Wrede, Knorring, Stackelberg — jag kommer icke ihåg alla.

Jag förklarade att jag och Axel Gallén, båda konstnärer, voro här som gäster ombord på målaren Zorns kutter. Som svenskar voro vi mycket intresserade av spåren efter svensk kultur här i Estland. Jag tog för givet att Anders Zorns namn var lika välkänt här som i den övriga världen, och att det namnet var garanti för oss som gentlemän.

Baronerna stirrade på varandra. De voro mycket intresserade av Sverige, ty de flesta av dem hade släktingar där, men de hade aldrig hört talas om Zorn. Emellertid ville de gärna ge oss tillfällen att träffa svenskar. Själva hade de underlydande av svensk stam, som fortfarande talade sitt modersmål. Men Zorn?

Jag upprepade att han var en av Europas berömdaste målare. De bara skakade på huvudena. Men ville jag inte bedja mina kamrater stiga in och ta ett glas med. Champagnen var äkta, de kunde garantera det. Mitt sällskap talade väl tyska också?

Jag försäkrade att de kunde alla kul-

Flickor på Wormsö 1905. Fotograf: Anders Zorn. Ur Zornsamlingarna i Mora.

turspråken. Jag skulle fråga om herr Zorn ville komma — — — men först måste en ung man i sällskapet avsluta den historia han just höll på med, då jag kom in. Det var något om hästar och kvinnor och Paris. Berättaren kom just därifrån och hade upplevt underbara ting — — — ville jag alltså hämta mina kamrater?

Jag reste mig för att uträta uppdraget, fast jag på förhand var alldeles säker på att det skulle stanna i stöpet. För resten sågo alla baronerna ut som sergeanter och talade som sådana utom möjligen en greve Stackelberg — — —

Jag kom ut till Zorn och Gallén och meddelade resultatet av min expedition, icke förgätande att berätta att baronerna ej hört Anders Zorns namn förut.

»Nå, kommer ni med in och tar ett glas med de här kulturpamparna?»

»Nehej, vi ska inte umgås med underhuggare! Säg dem att vi ä trötta — — —», sade Zorn.

Jag återvände och tackade baronerna för deras välvilja, speciellt den som såg hyggligast ut, Stackelberg. Men mitt sällskap var trött. Vi skulle genast krypa till kojs. Tack och god natt!

När vi kommo ut i hotellets förstuga var vädret om möjligt sämre än förut. Gatan var en smutsig fors. Men där ute höll fortfarande filen av de friherrliga spannen. Kuskarna sutto i lika stram givakt!

»Det är för ruskigt att gå ombord i kväll», sade Zorn. »Mot det här vädret stoppar inga regnrockar och vi bli ge-

nomvåta om fötterna. Vi säger till om tre rum här på hotellet.»

Vi stannade alltså och sovo ut ordentligt.

På morgonen kom en inbjudning från greve Stackelberg till oss att besöka hans gods Kividepå. Det skulle vara en ära för honom att ta emot herr Zorn och hans gäster. Vi skulle få se hur det går till på ett gammalt estniskt slott och vi skulle icke få ångra oss.

Greve Stackelberg hade tydligen tagit reda på vem herr Zorn var.

Men herr Zorn lät hälsa att det icke låg i hans resplan att segla åt det hållet.

»Han ville inte umgås med underhuggare», upprepade han för Gallén och mig, fast vi verkligen *tiggde* att han skulle ta emot inbjudningen.

Få månader efteråt bröto oroligheterna i Estland ut på allvar. Alla baronernas slott brändes och jämnades med jorden. Vi hade verkligen gått miste om en upplevelse av rang. Men Zorn var som alltid obeveklig.

Dagen därpå var vädret åter strålande och för en lätt bris satte vi kurs på Wormsö, där vi ämnade stanna ett par dagar, och där befolkningen till största delen är svenskar.

Där njöt Zorn. Vi kommo dit en söndag och åkte till en kyrka, där vi togos om hand av prästen och hans älskvärda fru. Vi blandade oss i vimlet på kyrkbacken, som lystes upp av kvinnornas egendomliga nationaldräkter. Zorn tyckte att sceneriet var som kalkerat efter en söndag i någon Dalasocken förr i världen. Han inspekterade stugorna

och deras etnografika, talade med bönderna och avlyssnade det lilla de hade att berätta om gamla tider.

Men även här anade man kommande ondana tider. Ryska gendarmer och soldater voro ej sällsynta, den estniska befolkningen tycktes icke sympatisera med den svenska, man var rädd för spioner och vägde sina ord väl mycket.

I en gammal stuga hittade Zorn en säng av mycket ålderdomlig typ. Han blev i eld och lågor och försäkrade oss att fyndet var högintressant. Just i sådana sängar måste våra hedniska förfäder ha legat. Dess sparsamma ornamentik påminde verkligen mycket om »kruset» på föremål från vår vikingatid och efter något parlamentärerande blev han ägare av möbelen, som han betalade med en summa, som kom ägaren att gapa av förvåning. Men vi kunde ju icke ta sängen ombord, utan Zorn tog löfte av säljaren att få den sänd till Sverige.

Men den kom aldrig fram — om den någonsin blev avsänd, men bonden såg hederlig ut och prästen lovade se till att den kom i väg. Men oroligheternas vågor nådde nog också Wormsö.

— Medan jag följande dagen arbetade ombord, begav sig Zorn ut på egna strövtåg efter svenska minnen. Men resultatet blev icke det han väntat. I stället fick han fatt i en gammal avsatt präst, som han tog med sig ombord för att visa mig och Gallén. Han hade aldrig sett någon som så till punkt och pricka motsvarade den föreställning han fått i Strindbergs »Hemsöborna» om pastor Nordström. Det var också ett original av renaste vatten — eller kanske det icke var drycken, som kommit honom att förlora kappa och krage. Zorn bjöd gubben på middag ombord på Mejt, och den middagen föll i god jord. Pastorn blev snart hemtam och gick omkring i salongen, öppnade alla lådor och tittande i alla skåp. I någon låda kom han över ett litet skrin, där Zorn förvarade sina ordnar, briljanterrade knappar, ringar och andra juveler. Detta skrins innehåll ville gubben ta i ordentlig okularbesiktning. Speciellt intresserades han av ordnarna och fick låna papper och penna för att skriva upp deras namn. Zorn antog jättedimensioner för den gamles fantasi. Vilken nabob hade gjort strandhugg på Wormsö? Men mittunder demonstrerandet av dyrgriparna somnade Zorn på sin salongsoffa och jag fick fortsätta, där han slutat. Jag försämrade icke skepparens aktier. Och när vi äntligen rott pastorn i land, stod han ett par timmar kvar på stranden och stirrade orörlig på sagobåten.

Så kom Gallén och vi kojade, ty tidigt följande morgon skulle vi styra kosan hem till Sverige.

Barometern hade fallit betydligt under dagens lopp och våra nyförvärvade Wormsövänner spådde oss rusk, men Zorn hade bestämt sig för att resa för att kunna vara i Sandhamn i god tid och träffa några vänner en viss orubblig timme.

I ottan ruskade han liv i Gallén och mig. Han stod alldeles naken och morgonkry, ty han skulle taga sitt morgonbad.

»Vi får väder på oss», sade han, »det står otäcka moln i norr och barometern står litet lägre än i går. Men vi seglar. Mejt håller nog. Ta in tre rev!» kommanderades han genom luckan åt gastarna, som höllo på att koka vår rökta Odensholmstorsk.

Och så hoppade han i sjön, simmade ett varv runt båten och kom blåsande som en stor gråsäl uppför lejdaren. Vi ville inte vara sämre utan följde hans exempel fast åtminstone jag tyckte vattnet vara vinterkallt.

Efter maten fingo vi upp kroken och kryssade ut ur vår vik, satte kurs på Tahkona, Dagös norra udde, och beredde oss på en våt segling. Brisarna svartnade mer och mer och vi mötte nordlig sjö, som artade sig till att bli ordentligt grov. Både Gallén och jag hemställde till skepparn om det inte vore klokast att gå tillbaka och låta stormen bryta nacken av sig, men Zorn var orubblig. Han litade på sin Mejt med dess nya fina don. Nog skulle vi kunna rida ut en Östersjöstorm! Och det blev en storm!!

Zorn satt till rors bred och obeveklig som en naturkraft. Det dröjde icke länge förrän den grova sjön kom med brott på var våg och spolade kuttern från för till akter. Då vi passerat Tahkona hade tiden skridit så pass framåt att Anders ansåg oss böra äta middag. Trots sjön lät han gastarna duka ordentligt bord i sittrummet. Han befallde till och med fram våra servetter. Han hade sina vanor, som han ej gärna gick ifrån.

Det blev en våt middag, men glad.

»Nu tror dom inte i Sandhamn att jag kommer på överenskommen tid, men dom känner inte Mejt. Mig känner dom! Jag har aldrig i hela mitt liv kommit för sent till ett möte.»

Stormen ökade med regndis och svåra byar. Jag kommer ihåg att Zorn från det vi hade Dagö norra udde tvärs om babord satt till rors i hela nio timmar. Sådant kräver sin man. Gallén och jag bytte om att studera honom från salongstrappan och beundra hur han tog sjöarna. Det började mörkna. Regnet piskade Anders' ansikte och han kunde icke röka — ett stort minus. Jag tände flera cigaretter åt honom i salongen, men de blevo genomvåta innan han hunnit dra mer än ett par bloss.

Plötsligt såg jag att han nickade till. »Satan, Anders sitter ju och håller på att somna», skrek Gallén till mig. »Det här duger inte!»

Jag klättrade fram till Anders.

»Du måste vara dödstrött — låt mig ta rodret!»

»Kan du verkligen ansvara för Mejt i det här vädret?»

»Ja, mer än du som håller på att lura av. Mejt seglar ju som i hallonsaft. Vi är ju på öppna havet utan några farligheter. Det gäller bara att hålla sig vakna och jag är inte det minsta sömnig.»

Jag var verkligen outröttligt seg på den tiden.

»Ja, jag satt till och med och drömede», sade Anders. »Nå ja, tag rodret, men du får inte sitta ensam. Du måste ha en av gastarna hos dig, om något skulle hända. Tag pojken (det var den som seglat oss på grund en gång), han är bra och spänstigast av oss allihop. Men vi måste surra fast honom!»

Pojken fick krypa akter över och surrades med en lagom ände om livet och Anders kröp ned i salongen till Gallén, där han ögonblickligen slocknade.

Pojken och jag voro ensamma på däck. Faran var ju ingen så länge grejorna höllo, men jag medger att den nattseglingen aldrig skall gå ur mitt minne. Sjön ökade. Så småningom slocknade lanternorna — sist slocknade kompassluset.

Ibland sutto vi i vatten till halsen när brotten gingo över. Dessa lyste ju litet så att man något så när kunde ta sjöarna. Jag hade endast vinden att styra efter. Det blev en lång natt för mig och jag välsignade gryningen, när den äntligen infann sig. Men regndiset var så tjockt att jag icke kunde se stort längre än till peket.

När det började dagas ordentligt be-darrade stormen något. Det måste vara duktigt vått även i salongen, tänkte jag. Och plötsligt — jag hade suttit till rors i fyra timmar — dök Anders upp.

»Hur har du det, Karl Fredrik?»

Karl Fredrik använde han som tilltalsord, då han var på särskilt gott humör.

»Å jo, med mig är ingen fara. Gå och lägg dig igen!»

»Nej, vattnet börjar skvalpa mellan sofforna, så snart får Gallén simma. Nu tar jag rodret. Gå och väck gästen och säg till att han pumpar! Och sen ska vi skaffa och ha oss ett par stora supar! Det kan vi ha förtjänat.»

Pojken löstes ur sin surrning och kröp för över, där han försvann i luckan följd av en ordentlig sjö. Han somnade säkert ögonblickligen.

Jag väckte gästen och Gallén. Pumpningens besvär var snart överstökad och

Forts. s. 26

FORTS FR. S 14

det dröjde icke länge förrän vi läto en ordentlig torrskaffning smaka oss väl. Den gången befallde Anders icke dukning med servetter. Inte ens kniv och gaffel förekommo.

Efter sexton timmars segling dök Almagrundets fyrskepp upp i regntjockan. Stormen höll på att lägga sig. Vi hade trots det nästan absoluta mörkret icke kommit mycket ur kursen.

»Om vi skulle göra gubbarna på fyrskeppet litet glädje», sade Zorn. »De ha kanske haft lika ruskigt som vi.»

Han befallde fram en gammal flagglinna, vid vilken han lät surra fast tre flaskor konfonium på några meters avstånd från varandra. En tyngd bands i ena änden. Jag kommer ej ihåg om det var Gallén eller jag som kastade änden ombord. Det gick emellertid fint, ty Zorn styrde alldeles under skeppets akterhack. Änden höggs av giriga händer och tacksamma viftningar förkunnade snart att den dyrbara gåvan var bärgad.

Men nu voro vi i kända farvatten och svenska kusten välsignade oss med herrskapsväder. Det klarnade. Solen bröt fram. När vi omsider kastade ankar i Sandhamn såg havet ut som om aldrig en kåre skulle ha krusat dess yta.

Efter ett par timmars sömn dukades bordet till fest ombord på vår fina Mejt. Det kom gäster och vin. Anders' värdskap har blivit vida berömt. Det saknade nämligen gränser — Efter ett par dagar i Sandhamn och en bankett hos Ernest Thiel seglade vi till Stockholm. Gallén sade sig aldrig ha besökt vårt Nationalmuseum. Zorn ville att han åtminstone skulle se det utifrån och lät Mejt kryssa så långt upp emot Norrbro som Norrström tillät. Vi voro som tre sjövilla pojkar.

*

Mina personliga minnen av Zorn äro så många att jag knappast vet var jag skall välja i massan. De erbjuda en verklig embarras de richesse. Måhända har jag de vackraste från Dalarna. Det allra vackraste är tror jag — vår vinterfärd till Krångdalen.

P.S. Den senaste tiden har man i nyhetsmedia kunnat ta del av uppgifterna om den pågående filminspelningen om Anders Zorns liv (1860-1920). Det är Gunnar Hellström som både är regissör och spelar huvudrollen i denna storsatsning om en av Sveriges mest berömda konstnärer. Filmen kommer att spegla 15 år av Zorns liv och blir klar för visning både på bio och i TV 1994.

Redaktionen